

LITERATURA

VALÈRIA GAILLARD
FRANCESCH

Cavendish, una pionera de la ciència ficció

Les traduccions d'una obra són simptomàtiques de la percepció del seu valor, però sovint també del que s'atribueix a un gènere... o a una autora. Una important novetat literària, El món resplendent, permet descobrir l'univers Cavendish, que s'estén més enllà d'un sol planeta. El llibre, editat per Duna Llibres, és una porta d'entrada possible a la llista creixent d'autores (en femení) de ciència-ficció i de fantasia que ja estan disponibles en català.

**Margaret
CAVENDISH**
El món resplendent.
Traducció d'Anna
Llisterra
Barcelona: Duna
Llibres, 2023. 170
p., 21 €

M'estreno en aquestes il·lustrades pàgines a partir de les novetats editorials amb un llibre enlluernador —*El món resplendent* (Duna Llibres, 2023), de Margaret Cavendish— que marca la línia que m'agradaria explorar: els estudis feministes enfocats a la traducció. Efectivament, el camp de la traducció ofereix un terreny fèrtil per analitzar les relacions de força i de dominació perquè, mitjançant la traducció, una obra queda definitivament legitimada. És a dir, la traducció d'una obra consolida un cànon determinat i el reforça. I ja sabem que, si bé les dones ocupen un lloc destacat en la història de la traducció —una pràctica d'escriptura considerada durant segles com «subordinada», tal com assenyala Antoine Berman—, molt poques han estat al seu torn traduïdes. Per començar, poques han pogut ser publicades i encara menys reconegudes per la via *traductiva*. Que una autora com Margaret Cavendish (1623-1673) es pugui finalment llegir en català al segle XXI diu molt sobre aquesta necessitat de deixar enrere un cert cànon *testosterònic* i trencar amb la invisibilitat històrica de les dones escriptores perquè, d'haver-n'hi, n'hi ha. L'editorial Duna Llibres ofereix precisament aquest títol cridaner que té la particularitat de ser com un bolet en les lletres angleses del segle XVII. Bolet per aquesta autoria femenina, d'una banda, però de l'altra també perquè l'autora és considerada tota una pionera en el gènere fantàstic, una precursora de la ciència ficció, inspiradora d'autors contemporanis com ara Alan Moore i JG Ballard i el seu llibre s'alça com la primera utopia escrita per una dona. És una proposta del tot sorprenent, doncs, que s'allunya de l'imaginari dels escriptors de l'anomenada «Literatura de la Restauració anglesa», com ara John Milton.

El món resplendent, amb una traducció que flueix de meravella realitzada per la veterana Anna Llisterra, pot fer trontollar alguns esquemes perquè demostra que la

ciència-ficció —classificada com a gènere de tradició masculina— també ha estat conreada per dones ja des del segle XVII. Concretament per una dona força peculiar i de recorregut excepcional. Qui era Margaret Cavendish, duquesa de Newcastle? A l'època va arribar a ser una autora força popular —i, evidentment, criticada: li deien «Mag Marge»— gràcies a la gran quantitat de llibres que va publicar, sense pseudònim, de poesia, filosofia, teatre, cartes, ficcions, i també va escriure una biografia del seu marit, el científic William Cavendish, que es va reeditar unes quantes vegades. No cal dir que era una dona privilegiada, aristòcrata rica, situació que li va permetre desenvolupar sense ensurts una bella carrera literària. Tampoc cal dir que va ser titllada d'escriptora aficionada, sense que el món acadèmic es prengués seriosament els seus nombrosos treballs en el camp de la filosofia i la ciència. És cert que no es pot comparar amb una figura posterior, francesa, Madame de Chatèlet (1706-1749), matemàtica i física de prestigi que va traduir els *Principia* de Newton al francès, però cal subratllar que va ser la primera dona que va poder penetrar a la Royal Society de Londres el 1667 per observar experiments amb la condició que no podia badar boca. A canvi, els va cedir la seva magnífica col·lecció de telescopis i microscopis.

A la frontera entre la fantasia, la utopia i el conte filosòfic, *El món resplendent* va ser escrit el 1666 com a complement a un assaig de la mateixa autora, *Observations upon experimental Philosophy*, considerada la seva obra científica més rellevant. Cavendish exposa en el prefaci la necessitat d'explicar el mateix contingut de coneixement que en l'assaig, però amb altres paraules i utilitzant la fantasia per il·lustrar les seves idees. Ja d'entrada assenyala un tema —la relació entre la filosofia i la ficció, entre la raó i la imaginació— que no es desenvoluparà a fons fins al segle XIX amb Nietzsche. Serà el filòsof

alemany qui destaparà el fonament ficcional de la filosofia occidental i culparà Sòcrates de ser l'iniciador d'aquest corrent nefast que oposarà el pensament a la imaginació. Al prefaci de Cavendish, ja descobrim la veu resolta i clarivident d'aquesta dona que defensa amb tota mena d'arguments l'interès d'una empresa similar: descriure un nou món que bateja com a «Món resplendent». Ella mateixa analitza la seva obra i apunta que la primera part és romàntica, la segona filosòfica i la tercera «merament» imaginativa o fantàstica. També guarda les distàncies amb Llucià de Samòsata i Cyrano de Bergerac, autors que havien escrit sobre civilitzacions a la Lluna, sense tanmateix vantar-se d'haver inventat un gènere nou o revolucionar res en literatura.

A *El món resplendent*, Cavendish crea un món paral·lel al qual s'accedeix per un passatge ocult situat al Pol Nord. I és per aquesta porta petita que s'introdueix una «dama virtuosa» després de sobreviure a un naufragi. Resulta que un mercader se n'havia enamorat i l'havia segrestada emportant-se-la en vaixell. La dama és rescatada per «criatures prodigioses», mig homes mig animals. La duen davant l'Emperador d'aquell món. L'home queda fascinat i la converteix en la seva esposa. A partir d'aquí comença el relat de les seves peripècies en veu d'una narradora omniscient que de vegades intervé i fins s'adreça al lector (al qual, sobretot, no vol avorrir) sense donar més detalls de la seva implicació en la història que conta, fins que descobrim que es tracta de la pròpia Duquesa de Newcastle, que també apareix com a personatge. Bàsicament, la nova Emperadriu inicia un llarg diàleg amb els seus súbdits, agrupats en branques del coneixement segons el tipus d'animal. Aquí es posa de relleu la imaginació de Cavendish, que descriu tot un bestiar cultivat: els homes són el filòsofs experimentals, els homes ocell, els astrònoms, els homes

mosca, cuc i peix, els filòsofs naturals, els homes mona, els químics, els sàtirs, els metges galènics, els homes guineu, els polítics, els homes poll i aranya, els matemàtics, i els homes gralla, garsa i lloro, els lògics i oradors. Detall important: són mig homes perquè poden parlar. Més endavant, també apareixen esperits immaterials, gegants, etc. Tota aquesta fauna fantàstica, que en realitat no deixa de ser una manera de retratar diferents aspectes de l'home, serveix a l'autora per analitzar temes d'allò més variats i que van des de l'origen de la terra fins a la naturalesa de Déu, passant per interrogants d'ordre polític i moral. Ras i curt, és una mena d'enciclopèdia dels sabers que expressa una cosmovisió molt concreta. Val a dir que Cavendish tenia un punt de vista molt innovador per l'època, començant per com veia el paper social de la dona que, lluny de ser passiva, pren la paraula i mana, fins a mostrar l'espècie humana com a part integrant d'una natura que in-

clou molts altres tipus d'éssers que tenen els mateixos drets.

Per la forma, el relat fa pensar també en els diàlegs platònics, ja que s'avança bàsicament a partir d'un interrogatori constant al qual l'Emperadriu sotmet els seus súbdits erudits i obedients. De vegades també aprofita del seu poder per reconduir les mentalitats i ficar cullerada en els debats: és una emperadriu filòsofa que sent la necessitat de millorar el món terrenal del qual prové. D'altra banda, la narració combina elements realistes, gairebé científics, amb d'altres fantàstics, com ara les referències a les divinitats que protegeixen la jove durant el seu segrest, o al «cel» que, com en els relats mitològics, castiga els humans mitjançant tempestes. També hi fa aparèixer els esperits immaterials que li serveixen per examinar les idees de Descartes sobre com encaixar la dualitat cosment. D'altra banda, indaga sobre la naturalesa del moviment i defensa una tesi força a contracorrent per l'època,

Retrat de Margaret Cavendish, duquesa de Newcastle, flanquejada per les figures de Minerva i Apol·lo. Fotografia: British Museum

La seva concepció de la matèria era vitalista i s'oposava així a la idea de la mecànica més estesa a l'època i que implicava que el moviment era un impuls que «algú» havia imprès des de fora.

segons la qual la matèria està animada des de l'interior. La seva concepció de la matèria era vitalista i s'oposava així a la idea de la mecànica més estesa a l'època i que implicava que el moviment era un impuls que «algú» havia imprès des de fora.

No hi ha dubte que Cavendish estava en diàleg amb tota una sèrie de problemàtiques filosòfiques en una època, el racionalisme, en què diferents pensadors —els principals Leibniz, Descartes, Spinoza— intentaven fer compatible una visió creacionista del món amb una de científica. Es volia entendre l'origen i el funcionament de la natura sense renunciar a la llegenda bíblica de l'existència de Déu i la llibertat que aquesta figura garantia. Efectivament, si el món funciona com un rellotge perfecte, aleshores no hi ha espai per a l'imprevist, per a la llibertat. Alguns passatges del llibre són, en aquest sentit ben curiosos. Per exemple, quan l'Emperadriu demana explicacions als Esperits sobre Eva i l'expulsió de la parella primigènica del Paradís: «el diable era dins la serp o la serp la va temptar sense el diable?», els pregunta curiosa. De fet, el Paradís seria aquest «món resplendent» que existeix en paral·lel al Terrestre. A nivell de creences sobre l'origen de l'univers, Cavendish s'aparta del materialisme de Thomas Hobbes (per cert, el tutor de William Cavendish), sense renunciar a l'empirisme, ja que al seu parer el coneixement sempre comença amb l'experiència i passa pels sentits. En definitiva, es mostra en molts punts propera a les tesis d'un Blaise Pascal, que, davant l'ambició desmesurada dels filòsofs de voler conèixer l'engranatge del món, marca clarament els límits de l'enteniment humà i exigeix fe.

La ciutat on viu l'emperadriu està construïda amb or, i té una

arquitectura noble, majestuosa i magnífica, una ciutat que la narradora compara amb la dels romans, paradigma de la saviesa màxima i edat d'or per excel·lència. De fet, els filòsofs grecs, Plató, Aristòtil, entre d'altres, sovint són citats. En la primera utopia escrita per una dona també hi ha un punt d'humor i de subversió quan parla, per exemple de l'amor «platònic» que uneix l'Emperadriu i la Duquesa de Newcastle, que mana avisar seguint les recomanacions dels Esperits per ser una dona intel·ligent i saberuda. Tota una disquisició sobre els títols nobiliaris posa de manifest que aquest era, al costat de la natura de l'univers, un tema força important per a l'autora.

El llibre té un transfons autobiogràfic. Margaret Cavendish es va veure obligada a exiliar-se arran de la guerra civil a Anglaterra el 1644. Era dama d'honor de la reina i va seguir la cort a França, on va conèixer qui seria el seu marit, William Cavendish, el primer Duc de Newcastle, i s'hi va casar el 1645. A la tornada a Anglaterra, sis anys després, va escriure el seu primer llibre de poemes, tot i que de ben jove ja havia començat a escriure el que anomenava els seus «baby books» i tenia una clara aspiració literària. Gràcies a aquesta estada a França va poder entrar en contacte amb els pensadors més importants del moment que assistien al que s'ha conegut com a Cercle de Cavendish.

De la mateixa manera que les primeres traductores van jugar un paper fonamental en l'educació del gènere femení, atès que sovint adreçaven les seves traduccions del llatí i del grec a les llengües vernacles a les dones, com per exemple Madame Dacier, traductora de l'*Odissea* i la *Iliada* al francès, Ca-

vendish també redacta un segon prefaci, el 1668, en què adreça directament el seu llibre a les dones. La seva voluntat és d'instruir-les i des d'aquesta perspectiva *El món resplendent* és un llibre de divulgació científica. També exposa el seu afany per ser la regent d'un món merament de fantasia, ja que «ni la Fortuna ni el destí [li] donarien».

Aquesta traducció ve a sumar-se a un reguitzell d'altres que ens descobreixen escriptors que han conreat la ciència ficció i la fantasia. Raig Verd ja fa anys que publica un dels grans noms del gènere del segle XX, Ursula K. Le Guin, una autora nord-americana que ja no és cap desconeguda per als lectors catalans gràcies als onze títols publicats, el darrer *El món de Rocannon* amb traducció de Blanca Busquets. Entre les novetats editorials també trobem el recull de contes *Les dames de Grace Adieu* (Amsterdam) de Susana Clarke, amb traducció de Ferran Ràfols Gesa, un llibre que va guanyar el 2006 el Women's Fiction Prize, i *La paret* (Angle) de l'escriptora austríaca Marlen Haushofer, traduïda per Carlota Gurt, una obra inquietant del 1963 que, més que portar-nos a altres mons, ens mostra una dona atrapada en un espai reduït delimitat per un mur transparent. ■